

DEBATT

Medeltida majgrevar – herrar och gycklare

Åsikten att majfesten alltid har varit profan, och att den har sitt ursprung i borgerskapets mönstring av det vapenföra manskapet, har haft en kolossal genomslagskraft. Den har blockerat effektivt för alternativa tolkningar och nya idéer under åtskilliga forskargenerationer, och nu gör Marko Lamberg sig till tolk för liknande synpunkter i sitt debattinlägg i RIG 1/98. Vidare jämför Lamberg papegojkungar och majgrevar trots att dessa utsågs på helt olika sätt. Papegojkungen vann sin titel i en skicklighetstävlan, medan majgreven valdes efter vissa, allmänt kända kriterier. Anseende och förmögenhet tillmättes härvidlag stor vikt. Rollen som majgreve var så betydelsefull för gilleslaget, att utnämningen inte kunde överlåtas åt sluppen.

Jag har inte avvisat, att den senmedeltida majfesten hade inslag av makt demonstration och social självhävdelse. Min avhandling innehåller flera beskrivningar av ståtliga majfester, t.ex. de storslagna majgrevetågen i Slesvig (Gerward 1996: 95), den överdådiga förplägningen i Stockholm eller knutsbrödernas ritt till Kirsebäcksbackarna utanför Malmö (ibid: 95, 115). I Stockholm var majgrevevalet en offentlig angelägenhet, och majgrevarnas namn noterades i ämbetsboken. I sitt inlägg kunde Lamberg ha besparat sig referenserna till Stockholm stads tänkeböcker och Stockholms stads ämbetsbok: alla de noterade majgrevarna under perioden 1488-1520 är anförda i min avhandling (ibid: 76, not 240), och det påpekas också, att ungefär hälften är svenskar, medan resten har tyskklingande namn. Mönstret går igen i andra städer; i Ålborg valdes vartannat år en tysk majgreve och vartannat år en dansk (ibid: 75). Handel och hantverk i Skandinavien stod nämligen under medeltiden under ett starkt inflytande av en tysk elit. På personnivå kan noteras, att majgrevarna valdes bland ansedda och förmögna män. Exempel från min avhandling är den tyske köpmannen Henrik Strobusch i Stockholm, kreaturshandlaren Anders Sørensen i Ribe och Jens Guldsmed i Ålborg (ibid: 76f). Den förstnämnde tillhörde det övre sociala skikt, vars medlem-

mar i stor utsträckning fick sätta livet till vid Stockholms blodbad.

Så långt stämmer bilden någorlunda med Lambergs uppfattning, men vid en närmare granskning finner man sprickor i den blanka fasaden: en tilltänkt majgreve i Ålborg lämnar staden för att undgå uppdraget och blir offentligt brännmärkt (ibid: 77, 124); ett gilleslag ser sig nödsakat att stadga om obligatoriskt deltagande i papegojskjutningen (ibid: 120); Gustav Vasa får infallet att förlöjliga Johannes Magnus, Sveriges siste katolske ärkebiskop, genom att kora honom till majgreve (ibid: 114) etc. Pompa och ståt är blott *en* aspekt (och kanske inte den viktigaste) av ett mångfacetterat fenomen. Själva kärnan i majgrevefesten får man inte grepp om utan att sätta sig in i det medeltida tänkandet, som inte alltid följer vår tids rationella logik. Därför innehåller min avhandling ett kapitel om andligt klimat och social struktur. I sin recension i RIG 4/96 kallade Mats Hellspong detta kapitel en ”transportsträcka”, men den nu aktuella debatten visar tydligt, hur viktigt kapitlet är för förståelsen av majfesten under medeltiden och i början av den nya tiden.

Den tes jag velat framföra i min avhandling är, att majfesten hade en stark kyrklig förankring i det katolska medeltidssamhället, och att majfesten skall ses i ett vidare sammanhang, som också omfattar fastlagen och andra festdagar under våren och försommaren. Fastan före påsk var årets längsta, men kyrkan föreskrev många andra kortare fasteperioder. Även majdagen fick fastlagsstatus före en kortare fasta. Majdagens fester var därför av samma slag som fastlagens, och under de burleska upptågen kunde herrar mycket väl uppträda som gycklare. Fastlagen var en uppochnedvänd värld präglad av komiska riter och skådespel (jfr Bachtin 1965/1986). Vid fastlagen uppförde de korporativa gillena skådespel, där medlemmarna hade plikt att delta och agera i de roller, som de blivit tilldelade. Skådespelen hade moraliserande och religiösa budskap. Ett viktigt sådant motiv var att visa, hur världslig rikedom är ett hinder för själens eviga välfärd. Även om fastlagen och fastan är varandras motsatser, bildar de en slags enhet, ett *”complexio oppositorium”*. Dietz-Rü-

diger Moser (1986, 1988) och Jürgen Küster (1983) har tolkat fastlagen som en liturgisk fest, som måste infogas i den katolska kyrkans världsbild.

Medeltidens burgna köpmän hade mycket väl orsak att förlöjliga adeln. Den danska adeln var exempelvis engagerad i handel på alla nivåer och lät sig representeras av köpmän, men dessa strävade efter självständighet. Motsvarande förhållanden gällde i hela Östersjöområdet. Den spirande fjärrhandeln fordrade en frihet som inte var förenlig med det feodala systemet (jfr Dollinger 1981:152). Den av Lamberg återopade avhandlingen av Sonja Dünnebeil ger ett utmärkt exempel från Lübeck, där Zirkel-Gesellschaft år 1500 uppförde ett fastlagsspel, "*woe de adel vorleydet wart van den schelken ueth der garden*" (Dünnebeil 1996: 104). Den danske kungen och adeln utsattes för spott och spe i all offentlighet, vilket resulterade i en protestskrivelse, som överlämnades till Hansans ombud vid förhandlingarna i Nyköping 1507 (ibid: not 441).

Jag har inte avvisat, att det fanns framgångsrika köpmän redan under medeltiden. Det avgörande skälet till att jag betraktar reformationen som en viktig brytpunkt är, att inställningen till samlandet av rikedom förändrades. Den medeltida katolska kyrkan hade uppmanat människorna att avstå från rikedom, girighet och högmod. Man skulle hellre skänka sina tillgångar till kyrkan eller på annat sätt verka för att undgå skärseldens fasor och gagna sin och sina gillesbröders välfärd i det eviga livet. Enligt Luther kunde emellertid människans själ frälsas enbart genom individens egen tro. Reformationen undanröjde behovet av gilleslagen, som kollektivt gjorde sina medlemmar delaktiga i själämäsor och förböner. Synen på den enskildes ekonomiska framgång förändrades, och samlandet av jordiska rikedomar ansågs inte längre vara ett hinder för själens frälsning. Tvärt emot var det vars och ens plikt att förvalta sina tillgångar väl.

Köpmännen, som hade befäst sin sociala position, anammade reformationens tankar om det individuella ansvaret. De utvecklade en egen kulturell identitet, baserad på en måttfull framtoning och diskret klädsel, och de hade inte längre behov av att parodiera adelsmännens flärdfulla beteende. Den fortskridande indi-

vidualiserings- och disciplineringsprocessen bidrog till, att framgångsrika köpmän inte längre ville delta i det spektakulära majgrevetåget.

Det framgår av ovanstående, att vissa delar av majfesten visserligen var maktdemonstrationer, men att Lamberg och många med honom har varit fastlåsta i ett föråldrat paradig. De har därför inte upptäckt, att aktiviteterna på majdagen var av samma slag som fastlagens upptåg och skådespel. Som alla andra fastlagsupptåg hade majfesten en ambivalent karaktär. Aktörerna roade publiken, samtidigt som de förlöjligade överheten. Majfesten firades under en lång tidsrymd i ett samhälle som förändrades i en långsam process. Ett av de viktigaste resultaten i min avhandling är kartläggandet av ett segmenterat festmönster, som i allt fler varianter knöts till olika dagar under våren och försommaren, och där olika grupper avlöste varandra som aktörer.

Gullan Gerward, Ödåkra

Referenser

- Bachtin, M. 1983 (1965): *Rabelais och skrattets historia. François Rabelais verk och den folkliga kulturen under medeltiden och renässansen*. L. Fyhr (övers.). Gräbo: Anthropos.
- Dollinger, Ph. 1981 (1964): *Die Hanse*. Kröners Taschenausgabe Bd 371. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Dünnebeil, S. 1996: Die Lübecker Zirkel-Gesellschaft. Formen der Selbstdarstellung einer städtischen Oberschicht. *Veröffentlichungen zur Geschichte der Hansestadt Lübeck*, Serie B, Bd 27. Archiv der Hansestadt (utg.). Lübeck.
- Gerward, G. 1996: *Majgrevefesten. En kulturhistorisk analys*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Hellspong, M. 1996: Majgreve och majsångare i ny belysning. *RIG* 4.
- Küster, J. 1983: '*Spectaculum vitorum*'. *Studien zur Intentionalität und Geschichte des Nürnberger Schembart-Laufes*. Kulturgeschichtliche Forschungen, 2. D.-R. Moser (utg.). Remscheid: Verlag Ute Kierdorf.
- Lamberg, M. 1998: Medeltida majgrevar och papegojkungar – herrar eller narrar? *RIG* 1.
- Moser, D.-R. 1986: *Fastnacht-Fasching-Karneval. Das Fest der "Verkehrten Welt"*. Graz, Wien, Köln: Verlag Styria (Edition Kaleidoskop).
- Moser, D.-R. 1988: Fastnacht und Fastnachtsspiel. Bemerkungen zum gegenwärtigen Stand volkskundlicher und literaturhistorischer Fastnachtforschung. I: *Popular Drama in Northern Europe in the Late Middle Ages*. A Symposium. Odense: Odense University Press.